

Małgorzata SPENDEL
Regionalny Ośrodek Metodyczno-Edukacyjny „Metis”
Katowice

UCZEŃ ZE SPECJALNYMI POTRZEBAMI EDUKACYJNYMI A EGZAMINY ZEWNĘTRZNE

Zgodnie z założeniami reformy systemu oświaty w 2002 r. we wszystkich typach szkół zostaną przeprowadzone sprawdziany i egzaminy zewnętrzne. W myśl rozporządzenia MEN z dnia 21 III 2001 r. (Dz. U. Nr 29) każdy uczeń po ukończeniu danego etapu edukacyjnego będzie miał obowiązek przystąpić do takiego egzaminu. Na mocy wzmiankowanego rozporządzenia egzaminom i sprawdzianom zewnętrznym nie podlegają jedynie uczniowie upośledzeni umysłowo w stopniu umiarkowanym i głębokim. Rodzi to poważne problemy dla uczniów w różny sposób niepełnosprawnych, czyli uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi (SPE).

Według najnowszych badań (Bogdanowicz 1999) około 20% populacji uczniów to dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi (*children with special educational needs*). Dzieci te wymagają zapewnienia szczególnych warunków w procesie edukacji, odpowiadających ich indywidualnym możliwościom i ograniczeniom, a w szczególności:

- nauczycieli specjalistów;
- specjalnego, zindywidualizowanego w zakresie tempa i wymagań programu oraz adekwatnych metod nauczania;
- odpowiednich warunków lokalowo-bytowych, w jakich odbywa się proces nauczania;
- specjalnych form odpytywania i sprawdzania poziomu ich wiedzy oraz przeprowadzania egzaminów zewnętrznych.

Uczniowie ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi bardzo często źle funkcjonują w warunkach szkoły masowej, ponosząc olbrzymie koszty, szczególnie emocjonalne, swoich nietypowych możliwości i specyficznych ograniczeń. Dotyczy to zarówno uczniów wybitnie zdolnych, jak i tych z różnorodnymi wadami rozwojowymi oraz upośledzonych umysłowo. Wszyscy oni znajdują się bowiem w grupie uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Z ubolewaniem jednak stwierdzam, że nasze szkoły w większości nie są pod względem organizacyjnym, kadrowym i materialnym przygotowane do efektywnej pracy z tymi dziećmi.

W celu przybliżenia terminu uczeń ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi przyjąłam za DSM-IV (*Diagnostyczny i statystyczny podręcznik zaburzeń psychicznych*, Waszyngton 1994) oraz ICD-10 (*Międzynarodowa klasyfikacja chorób*, Genewa 1992) następujące kryteria diagnostyczne tych uczniów — kryterium organiczne i kryterium psychologiczne. Klasyfikacja ta przedstawia się w następujący sposób:

I. KRYTERIUM ORGANICZNE

Dysfunkcje ruchowe — dzieci z zaburzeniami w rozwoju motoryki małej (tzn. obejmującej artykulację i manipulację) i motoryki dużej (przejawiającymi się m.in. nad-

miernym bądź niskim napięciem mięśniowym, synkinezjami, stereotypią ruchową, brakiem koordynacji ruchowej itp.).

Dysfunkcje wzrokowe — dzieci niedowidzące i niewidome.

Dysfunkcje słuchowe — dzieci niedosłyszące i głuche.

Dysfunkcje OUN — dzieci z mózgowym porażeniem dziecięcym, epilepsją, afazją dziecięcą oraz innymi schorzeniami neurologicznymi.

Deficyty rozwojowe w zakresie poszczególnych funkcji poznawczych — dzieci z dysleksją rozwojową.

Choroby przewlekłe.

II. KRYTERIUM PSYCHICZNE (PSYCHOLOGICZNE)

Szczególne uzdolnienia.

Upośledzenie umysłowe.

Zaburzenia rozwoju psychicznego — dzieci z zaburzeniami rozwoju mowy i języka, ze specyficznymi zaburzeniami rozwoju umiejętności szkolnych i funkcji motorycznych.

Całościowe zaburzenia rozwojowe — dzieci autystyczne, z zaburzeniami dezintegracyjnymi, hiperkinetycznymi.

Zaburzenia zachowania i emocji — dzieci z nadpobudliwością ruchową, z zaburzonym zachowaniem, z zaburzeniami emocjonalnymi, z zaburzeniami funkcjonowania społecznego.

Jak wynika z powyższych klasyfikacji, grupa dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi jest bardzo zróżnicowana. Znajdują się w niej uczniowie wybitnie zdolni, jak również upośledzeni, dzieci chore i dzieci z poważnymi deficytami rozwojowymi, ale także ze specyficznymi trudnościami uczenia się. Stąd ogromna trudność w zrozumieniu wchodzących w grę w takich wypadkach specjalnych potrzeb edukacyjnych, a obecnie również — egzaminacyjnych. Uczniowie ci bowiem zostaną, tak jak wszystkie dzieci, poddani w 2002 r., sprawdzianom i egzaminom zewnętrznym. Obowiązuje je przecież ta sama podstawa programowa oraz te same standardy egzaminacyjne. Uważam to za słuszne, tym niemniej jestem również przekonana, iż należy umożliwić dostosowanie form egzaminowania do zdolności i ograniczeń tych uczniów.

Mając na uwadze specjalne potrzeby egzaminacyjne omawianej grupy uczniów, Regionalny Ośrodek Metodyczno-Edukacyjny „Metis” nawiązał współpracę z Okręgową Komisją Egzaminacyjną w Jaworznie. Wspólnie z OKE podjęliśmy szereg działań mających na celu wypracowanie określonych rozwiązań systemowych w województwie śląskim, związanych z dostosowaniem standardów egzaminacyjnych dla dzieci i młodzieży ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.

W efekcie tej współpracy 15 lutego 2000 r. obydwie instytucje zorganizowały w ośrodku szkoleniowym w Jeziorowicach seminarium na temat „Uczeń ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi a egzaminy zewnętrzne”. Rezultatem seminarium było m.in. wyłonienie stałego zespołu roboczego, który stale wypracowuje konkretne rozwiązania systemowe dotyczące sprawdzianów i egzaminów zewnętrznych dla tej grupy uczniów. W zespole, oprócz inicjatorów, pracują przedstawiciele Wydziału Edukacji i Nauki Urzędu

Marszałkowskiego w Katowicach, Śląskiego Kuratorium Oświaty, Delegatury ŚKO z Katowic, Sosnowca, Rybnika, Częstochowy, Gliwic i Bielska-Białej oraz Wojewódzkich Ośrodków Metodycznych z Bielska-Białej, Częstochowy i Katowic.

Do chwili obecnej:

- zebrano dane o liczbie uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w województwie śląskim, z wyszczególnieniem konkretnych dysfunkcji — pomogły nam w tym Urząd Marszałkowski oraz poradnie psychologiczno-pedagogiczne z terenu naszego województwa (dane szacunkowe za rok szkolny 1999/2000 zob. załącznik nr 1);
- dokonano diagnozy potrzeb doskonalenia zawodowego nauczycieli w tym obszarze;
- przeprowadzono egzaminy próbne (również w szkołach specjalnych) — egzaminy przeprowadziła i wyniki pilotażu opracowała OKE Jaworzno;
- zebrano opinie nauczycieli i dyrektorów szkół na temat egzaminów zewnętrznych dla uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim i dzieci autystycznych — w tym celu zorganizowano spotkania z dyrektorami szkół specjalnych, szkół w których są oddziały integracyjne oraz poradni psychologiczno-pedagogicznych (załącznik nr 2);
- w ramach grup warsztatowo-szkoleniowych zapoznano pracowników poradni psychologiczno-pedagogicznych z problematyką egzaminów zewnętrznych oraz zadaniami poradnictwa w związku ze sprawdzianami i egzaminami zewnętrznymi dla uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi;
- opracowano „Zasady wydawania opinii uczniom ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi przez poradnie psychologiczno-pedagogiczne w związku z egzaminami zewnętrznymi”, które umożliwią ujednoczenie sposobu wydawania i sporządzania opinii przez poradnie pod tym kątem, a co za tym idzie — w znacznym stopniu ułatwią pracę szkołom i OKE w Jaworznie (tekst w opracowaniu redakcyjnym);
- zorganizowano dwie konferencje naukowo-szkoleniowe na temat „Uczeń ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi a egzaminy zewnętrzne” (załącznik nr 3).

Nasz „zespół roboczy” nadal działa. Obserwujemy liczne sygnały niepokoju, często wręcz lęku w środowisku oświatowym i wśród rodziców oraz uczniów, w związku ze sprawdzianami i egzaminami zewnętrznymi. Główną jego przyczyną jest brak wiedzy na temat standardów egzaminacyjnych, procedury przeprowadzania egzaminów oraz tego, co stanie się z uczniem ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi z chwilą otrzymania wyników, a przede wszystkim — z jego nauczycielem. Myślę, iż głównym naszym zadaniem w obecnej chwili, na rok przed egzaminami zewnętrznymi, jest dalsze upowszechnianie w środowisku szkolnym i okołoszkolnym (poradnie, rodzice, inne instytucje) wiedzy na temat oceniania zewnętrznego. Uważam, iż przede wszystkim należy uświadomić uczniom, rodzicom, nauczycielom, że wyniki egzaminów zewnętrznych nie decydują o promocji ucznia, a tym bardziej — o awansie zawodowym nauczyciela.

Dane o liczbie uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, sporządzone na podstawie materiałów nadesłanych przez poradnie psychologiczno-pedagogiczne z terenu całego województwa śląskiego. Materiał obejmuje liczbę uczniów z SPE w roku szkolnym 1999/2000

Rodzaj dysfunkcji	Liczba uczniów w wieku				Razem
	5-6	7-13	14-17	18-21	
dysfunkcje ruchowe	314	802	640	88	1844
dysfunkcje wzrokowe	245	368	549	117	1279
dysfunkcje słuchowe	156	874	892	538	2460
dysfunkcje OUN	88	482	470	97	1137
dysleksja rozwojowa	48	2765	2580	1125	6518
dzieci przewlekle chore	105	1025	1595	433	3158
upośledzenie umysłowe	318	1562	828	196	2904
zaburzenia rozwoju psychicznego	85	240	180	113	618
całościowe zaburzenia rozwojowe	304	1908	422	118	2752
dzieci szczególnie zdolne	54	355	288	55	752
Razem	1717	10381	8444	2880	23422

Jak wynika z powyższych danych, liczba uczniów z SPE to ok. 40 szkół liczących po 550 uczniów, czyli liczba szkół w dużym mieście.

Załącznik nr 2

Opinie nauczycieli i dyrektorów szkół specjalnych, szkół, w których istnieją klasy integracyjne, oraz dyrektorów poradni psychologiczno-pedagogicznych na temat egzaminów zewnętrznych dla uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim i dzieci autystycznych — wyniki ankiety.

1.	Znane mi są standardy egzaminacyjne dla uczniów z upośledzeniem umysłowym	dobrze 30%	w dużym stopniu 30%	częściowo 25%	nie są mi znane 15%
2.	W szkole, w której pracuję, przeprowadzono badanie wyników nauczania	regularnie 15%	sporadycznie 15%	jednorazowo 30%	nie przeprowadzono 40%
3.	Moja szkoła posiada własne, opracowane i sprawdzone testy, sprawdziany badające wyniki nauczania	dla wszystkich przedmiotów 10%	dla niektórych przedmiotów 10%	dla jednego przedmiotu 25%	nie posiada 60%

	tak	raczej tak	raczej nie	nie
4. Jestem skłonna/y udostępnić okręgowej komisji egzaminacyjnej w Jaworznie wyniki pomiarów nauczania w szkole, którą kieruję	25%	25%	35%	15%
5. Jestem przekonana/y o słuszności przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów zewnętrznych dla uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim	20%	20%	20%	40%
6. Uważam, że przeprowadzenie sprawdzianów i egzaminów zewnętrznych w mojej szkole przyniesie w efekcie:				
a) ulepszenie metod nauczania	10%	10%	30%	50%
b) stymulację ogólnego rozwoju uczniów	10%	10%	30%	50%
c) wzrost poziomu dążenia uczniów do osiągnięć	10%	10%	30%	50%
d) zmotywuje nauczycieli do podnoszenia kwalifikacji zawodowych	50%	30%	20%	0%
e) spowoduje wyrównanie szans edukacyjnych uczniów	10%	10%	30%	50%
f) zachęci rodziców do współpracy ze szkołą	5%	15%	30%	60%
g) przyniesie inne efekty (jakie?):				
— adekwatną ocenę pracy nauczyciela, dyrektora i wizytatora — 50%				
— umożliwi rekwalifikację uczniów do szkół masowych — 20%				
— pogłębi stany lękowe u uczniów — 20%				

Uwaga: dane sporządzono na podstawie 120 nadesłanych ankiet na 140 rozesłanych.

Informacja o konferencjach naukowo-szkoleniowych „Uczeń ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi a egzaminy zewnętrzne”

Konferencje odbyły się 16 listopada 2000 r. oraz 22 marca 2001 r. Celem obu konferencji było zapoznanie ich uczestników z działaniami Ministerstwa Edukacji Narodowej, Centralnej Komisji Egzaminacyjnej, Okręgowych Komisji Egzaminacyjnych z całego kraju, a także specjalnego „zespołu roboczego”, na rzecz sprawdzianów i egzaminów zewnętrznych dla uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Adresatami konferencji byli przede wszystkim nauczyciele szkół masowych, szkół specjalnych oraz szkół, w których funkcjonują oddziały integracyjne, psychologowie i pedagodzy pracujący w szkołach i poradniach psychologiczno-pedagogicznych. W obydwu konferencjach uczestniczyło łącznie ponad 700 osób. Obrady odbywały się w czterech grupach problemowych, wyróżnionych ze względu na rodzaj specjalnych potrzeb edukacyjnych uczniów, a mianowicie wywołanych:

- a) specyficznymi trudnościami w nauce,
- b) dysfunkcją wzroku,
- c) dysfunkcją słuchu,
- d) upośledzeniem umysłowym i porażeniem mózgowym.

Olbrzymie zainteresowanie tematem konferencji, a także wyniki przeprowadzonej ewaluacji wyraźnie wskazują na pilną potrzebę stałego informowania dyrektorów, nauczycieli szkół oraz pracowników innych placówek oświatowych, a także rodziców i uczniów, o wypracowywanych rozwiązaniach w zakresie egzaminowania zewnętrznego. Pojawiła się też idea zorganizowania trzeciej konferencji — po uzyskaniu wyników egzaminów próbnych.